

Пономаренко О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОВІТНІ ВІТЧИЗНЯНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ОГЛЯД ЛІНГВІСТИЧНИХ ПРАЦЬ 2021–2023 РОКІВ

Стаття присвячена аналізу наукових розвідок теоретичного та практичного характеру на тему сучасного дипломатичного дискурсу різних країн, авторами яких є українські вчені – лінгвісти, філологи, мовознавці. Актуальність поставленої цілі зумовлена низкою чинників, серед яких значимими є не лише ті, що впливають із кола наших професійних наукових інтересів, але й продиктовані останніми буремними подіями, що відчутно торкнулися сфери політики, дипломатії, економіки, міжнародних відносин як українців, так і цивілізованої світової спільноти на загал. Ці зміни відобразилися на мовленнєвих інтераціях – без перебільшення – всіх громадян, а дипломатів – і поготів. Зокрема, істотно розширився лексикон членів суспільства за рахунок одиниць мілітарного, медичного, економічного, екологічного, технічного дискурсів. Окремі лексичні одиниці розвинули вторинні значення чи, навіть, набули нових – як реакція на необхідність швидко заповнювати мовні лакуни. Компресія, аббревіація, інтернаціоналізми, жаргонізми, образна мова – це далеко неповний перелік актуалізованих і перспективних тем для фахових досліджень. Однак, будь-яке ґрунтовне вивчення окреслених тем передбачатиме аналіз попередніх напрацювань, критичний огляд основоположних праць, вияв обізнаності з найновішими висновками сучасників і поглядів на перспективу. Досі, за традицією, серед «метрів» і «стовпів» лінгвістичної думки згадували, насамперед, науковців із пост-радянських країн, не зважаючи на їхню нинішню національну належність. Оскільки наразі застосування такого підходу не завжди вважається політично коректним, то метою написання цієї статті є унаочнити істотні досягнення співвітчизників, на які доцільно спиратися тим, хто фахово зосередиться на дипломатичному, політичному, суспільному та суміжних дискурсах уже у II чверті XXI століття.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, сучасні вітчизняні дослідження, дефініції й висновки.

Постановка проблеми. Сучасні геополітичні трансформації світового суспільства поставили на чільне місце питання оперативних глобальних взаємодій, надійно закріпивши у свідомості суспільства концепт «глобало-локального» (*термін О.Пономаренко*) – злиття воєдино явищ або питань загальносвітового масштабу з тими, котрі становлять інтерес, є нагальними, актуальними релевантними тощо для певної місцевості. З іншого боку, подібна синергія компонентів відчувається не тільки в аспекті фізичних проявів певних феноменів, але й у їх дослідженнях із боку науковців. Фахівці різних галузей людських знань роками одноставні у доцільності застосуванні комплексного міждисциплінарного підходу до вивчення реалій навколишньої дійсності. Аналогічно, у наукових колах сходяться на думці про справедливість дотримання принципу антропоцентризму як під час пошуку ефективних комунікативних стратегій, так і їх аналізі.

Постульовані тези справджуються, включно, у випадку здійснення наукових розвідок лінгвіс-

тами, філологами, мовознавцями, дослідниками-перекладознавцями та іншими фахівцями з різних природних мов, які використовуються для обслуговування комунікації у сфері дипломатії.

При цьому усталені канони написання тез, статей, колективних праць, монографій чи дисертацій вимагають від авторів ретроспективного погляду на досягнення колег у царині чи окремій темі, що об'єктом професійного інтересу та прицільного аналізування. Зокрема, очікуваним є реферування до засновників наукових досліджень порушеного питання, цитування, критичний огляд фундаментальних праць, висвітлення еволюції наукової думки, а також засвідчення знань найновітніших розробок, одержаних висновків і результатів.

Практика доводить, що досі звичним було й для вітчизняних філологів спиратися у власних працях на світовій досвід і здобутки колег із різних країн: далекого та близького зарубіжжя, пост-радянських держав, включно – географічно найближчих сусідів. Наразі, унаслідок цілком зрозумілих обставин, які склалися за останній час,

аналіз попередніх наукових робіт має змістити акценти уваги на праці представників виключно дружніх країн, а також звернутися до публікацій співвітчизників.

Відтак, засновуючись на щойно сформульованій тезі, визначаємо **цілі цієї статті (постановку завдання) таким чином**: навести прізвища українських науковців, які вивчали дипломатичний дискурс різних країн упродовж останнього десятиліття. Це спростить наступникам пошук політично коректних теоретичних джерел для подальших досліджень. Наступним компонентом цієї наукової розвідки є безсторонній опис предметів і об'єктів дослідження колег. Нарешті, останнім елементом буде аналіз одержаних висновків і результатів, які відокремлять уже набуте вітчизняною науковою спільнотою від того, що потенційно становить «ніші» та «лакуни», заповнити котрі належатиме у роботах II чверті XXI століття.

Виклад основного матеріалу з аналізом останніх досліджень і публікацій, а також обґрунтуванням здобутих наукових результатів.

Інтерес окремих українським філологів до дипломатичного дискурсу першої чверті XXI століття переріс у ретельні дослідження певних його аспектів. *Зокрема*,

Серед найостанніших у часі та релевантних наукових розвідок є публікація О.Є. Федічеєва [15], датована поточним 2023 роком, у якій запропоновано читачам результати здійсненого аналізу структурних, лексико-семантичних і прагматичних особливостей публічної промови професійного дипломата як жанру сучасного китайськомовного дипломатичного дискурсу (на матеріалі виступу Тимчасового повіреного у справах КНР в ООН Дай Біна на відкритому засіданні Ради безпеки ООН з питання України 24 лютого 2023 року). Визначним є те, що автор звернув увагу саме на промови професійного дипломата, і це є однозначно співмірним декларованій темі дослідження. О.Є. Федічев цитує наше (= *розроблене О.В. Пономаренко*) визначення дипломатичного дискурсу [11], цілком погоджуючись із ним, спирається частково на дефініцію Н.Є. Кашишин [5] та пропонує власну, яка враховує посилення ролі публічної дипломатії, а також особливості сучасного комунікативного простору та мультимедійності спілкування. Далі – цитата: «Дипломатичний дискурс – один з типів інституційного дискурсу, який функціонує в межах таких соціальних інституцій, як дипломатія, зовнішня політика, міжнародні відносини, втім, уже не обмежується лише сферою офіційного спілкування фахових

дипломатів, а включає й такі дискурсивні жанри, як публічні виступи вищих посадових осіб держав та міжнародних організацій, повідомлення та статті у ЗМІ тематики міжнародних відносин, а також повідомлення, заяви та коментарі на сторінках у соціальних мережах органів державної влади, міжнародних організацій, дипломатичних представництв, посадових осіб та представників експертного середовища.» [15, с. 115].

Це визначення є досить повним. Проте, воно вкотре повертає до дискусії щодо кваліфікації та позиціонування (статусу) дипломатичного дискурсу серед інших. Однак, у межах цієї розвідки відповідне розмежування чи пояснення не наведене.

Ще однією спірною тезою є вплив (роль) особистої позиції дослідника щодо соціально-політичних аспектів предмета дослідження та в обов'язковості її експліцитного вираження у випадку критичних дискурсивних досліджень. Уважаємо, що жоден лінгвіст не повинен привносити «особисте та особистісне» у наукове дослідження.

У цілому, лінгвіст унаочнив наявність класичної структури публічної промови у виступах професійного дипломата (її поділ на вступну частину, яка містить також вітання; основну частину, яка розкриває основний зміст, і заключну частину, що слугує підсумком, і подяку за увагу). В аналізованій статті вкотре постулюються характерні риси промов: відчутна лаконічність і чіткість формулювань, відсутність образних висловлювань, цитат, історичних алюзій, притаманних дипломатичним промовама вищих керівників країни.

Перспективи подальших досліджень автор убаचाє в аналізі інших дипломатичних документів і заяв, в також семантичних і прагматичних особливостей різних жанрів дипломатичного дискурсу.

Тришки раніше у часі, у 2022 році, О.В. Косович, Т.І. Котовська, С.А. Кулик [20] опублікували статтю, в якій висвітили свої результати дослідження структури дипломатичного дискурсу з точки зору його організації, специфіки агента, клієнта та цілі цієї дискурсивної практики. Співавтори вказали на подібності та відмінності між дипломатичним і політичним дискурсами, визначили основні характеристики цього типу комунікації та ключові параметри її класифікації як належної до дипломатичного дискурсу. Виконаний співставний аналіз дефініцій дипломатичного дискурсу дозволив авторам статті резюмувати, що більшість визначень дипломатії ототожнює її з політикою держави, що проводиться її керівниками та професійними представниками, а також з науковою діяльністю реалізації міжнародних

відносин шляхом ведення переговорів. Спираючись на попередню власну дефініцію, співавтори роблять висновок про те, що дипломатичний дискурс має своєрідного агенса, специфіка якого полягає не лише в його груповому характері, але й у тому, що у реальному житті він представлений двома категоріями осіб: найвищими державними посадовими особами, тобто професійними політиками та представниками дипломатичного корпусу – професійними дипломатами. Третім висновком авторів цієї наукової праці є те, що дипломатичний дискурс є замкнутий процес переговорів, який готується і проводиться на основі конкретних теоретичних положень, іменованих «позиціями», та практичних розробок і досягнень теорії комунікації, конфліктології, психології спілкування та інших дисциплін, і тому може розглядатися як специфічна академічна діяльність членів дипломатичного корпусу. Автори дійшли висновку, що дипломатичний дискурс можна розглядати як особливу форму комунікативної діяльності, основна відмінність якої від інших видів спілкування полягає в її різноспрямованості, що зумовлено різними цілями та завданнями, які реалізуються в різних контекстах – публічному чи приватному.

Дозволимо собі одразу прокоментувати наведене бачення колективу авторів, зауваживши, що визначення дипломатії як такої мають давати власне дипломати, політики-міжнародники та знавці тонкощів міжнародних відносин. Натомість для цілей лінгвістичного дослідження дипломатичного дискурсу та враховуючи відносну доступність першоджерел, які можуть стати предметом вивчення мовознавців, варто обмежитися виключно зразками мовлення професійних (кадрових) дипломатів. Інакше, екстраполяція досліджень на мовленнєву взаємодію керівників держав може стерти розмежування дискурсів (політичний/дипломатичний), порушуючи їх класифікацію та нівелюючи наукову точність висновків, які не можуть об'єктивно ґрунтуватися на неоднорідному матеріалі дослідження. Також вбачається, що визначення дипломатичного дискурсу як особливої академічної діяльності відповідає його істинному призначенню. Дипломатичний дискурс є практичною реалізацією, засобом здійснення дипломатії, але ніяк не навчальною чи науковою діяльністю.

Остання (третя) теза аналізованої праці не викликає значного когнітивного дисонансу. Єдине заперечення – в частині прирівнювання дипломатичного дискурсу «замкнутим» переговорам. На наш погляд, таке твердження було б сприй-

нятним, приміром, у середині минулого століття, проте вимагає детальніших пояснень наприкінці першої чверті ХХІ століття. Станом на 2022 рік (час написання та публікації вищевказаних матеріалів) світом ширилися пандемія Ковід і війна на території України. Відтак, світова спільнота розуміла незліченність годин перемовин між дипломатами, але й, водночас, була свідком публічних обговорень, як у звичних, так і у цифровому/дигітальному форматах. Тобто, дипломатія на мовлення, що її обслуговує, дедалі більше набувають «людського обличчя», відчиняючи двері віртуальних кабінетів і привідкриваючи завісу таємничості. До речі, ці та подібні думки, викладені у основних положеннях, а також у висновках до наших статей, написаних одноосібно [9; 10; 11 та інші], а також у співавторстві [12 та інші].

Роком раніше львівські дослідники Н.І. Романишин та А.П. Гузан [13] здійснили аналіз мовно-стилістичних особливостей сьогоденного україномовного дипломатичного дискурсу, обравши за матеріал президентські промови, листи (??? відкриті – *коментар наш, О.В. Пономаренко*), а також виступи на політичній арені ООН П.Порошенка та В. Зеленського. Зокрема, автори статті виявили та описали метафори, негативно забарвлені та гіперболізовані епітети, випадки вживання політиками метонімії, застосування стратегій маніпуляції. За теоретичну основу було обрано попередні досягнення та висновки мовознавців О.Й. Шейгал, Н.В. Шевчука, Н.В. Кондратенка, О.К. Ковальнової, Г.Я. Солганіка, Л.І. Мацько та інших колег, що, на наш погляд, є належною та достовірною базою для наукових розвідок у цій сфері.

Однак, уже на початку цитованої праці вбачається суперечність у термінології. По суті, вона виникає ще у тексті анотації, коли обох Президентів мовознавці кваліфікують як політиків, а дискурс, який аналізується, як «політичний». Однак автори постулюють, що дослідження зазначених промов є вивченням дипломатичного дискурсу. Очевидно, що при цьому ототожнюється, як це, власне і впливає з наступних рядків праці колег, політику, дипломатію та міжнародні відносини. Ця обставина не додає науковій точності дослідженню, адже гарантією останньої є відсутність неоднозначності й різнотлумачень. На жаль, текст статті та висновки до нього містять виключно реферування до політичного дискурсу, промов і політиків як ключових мовців. Відтак, ця праця може бути лише частковим джерелом для глобального вивчення мови та мовлення кадрових дипломатів.

Висновки із дослідження і перспективи в цьому напрямку. Дипломатичний дискурс як поняття, використовуване для достеменних фахових лінгвістичних досліджень, на нашу думку, реферує виключно до специфічної комунікації (сукупність мовленнєвих інтеракцій і суто мовних засобів, що їх обслуговують) кадрових дипломатів. На жаль, упродовж останніх трьох років, а саме 2021–2022–2023, не з'явилося окремого авторитетного дефінітивного формулювання сутності дипломатичного дискурсу, якому б слідували решта колег-співвітчизників. Численні визначення та різотлумання цього феномена варіюють залежно від автора, фокусу, мети наукових розвідок, а також різняться контекстуальним впливом. Такі обставини наштовхнули нас на думку здійснити представлене вище

дослідження, висновком якого є наступне: станом на 2023 рік в Україні аналіз дипломатичного дискурсу здійснює незначна кількість філологів, попри аксіоматичну необхідність і значимість дипломатичної комунікації як такої в нинішніх соціо-політичних умовах. Стиль і манера викладу напрацювань, спорадичність досліджень на матеріалах окремих популярних мов і відносна немасштабність висновків до останніх у часі публікацій спонукають до продовження комплексного вивчення мовних і мовленнєвих засобів явища, що перебуває у фокусі уваги, опису його сучасного канону, включно на матеріалі мов, відмінних від української та англійської. Ця обставина лишає актуальними, відкритими та чисельними перспективи подальших досліджень дипломатичного дискурсу.

Список літератури:

1. Габро І., Соломко М. Розвиток екологічної дипломатії Європейського Союзу. *European historical Studies. ЄВРОПЕЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ*. Наукове видання КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. № 18, С. 6–13.
2. Гузан А. П. Мовностилістичні особливості дискурсу у сфері дипломатії (на матеріалі промов президента Асамблеї ООН Волкана Бозкіра). *Концептуальні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект* (м. Дніпро, 05-06 листопада 2021 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 76–80. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/46nov2021/19.pdf>. (Дата звернення: 27.07.2023).
3. Дипломатія публічна. *Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т.* / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин; [редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін.]. Київ: Знання України, Т. 1, 2004. С. 334.
4. Кащишин Н.Є. Особливості дискурсу та терміносистеми англійськомовних дипломатичних документів. Львів, 2009. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_81_2/Statti/77.pdf (Дата звернення: 27.06.2023).
5. Кащишин Н.Є. До проблеми виокремлення дипломатичного дискурсу. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. IV (21). С. 72–75.
6. Кащишин Н. Є. Мультиmodalний аспект дослідження англійськомовного дипломатичного дискурсу. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 2019. № 39, Т. 2. С. 30–33.
7. Левонюк Т. Он-лайн дипломатія в умовах кризи. *Ми у media*. 29.05.2020. URL: <http://neweurope.org.ua/media-post/on-lajn-dyplomatiya-v-umovah-kryzy/#:~:text=Крім%20того%2C%20надзвичайно%20актуально%20наразі,та%20боротися%20із%20наслідками%20кризи>. (Дата звернення: 27.06.2023).
8. Пазинич О.М. Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Спеціальність 10.02.15 – загальне мовознавство : НАН України, Інститут мовознавства. Київ, 2001. 18 с.
9. Пономаренко О.В. Інтердискурсивність як провідна риса дипломатичного дискурсу (на матеріалі виступів экс-Міністра закордонних справ Італії Дж. Терці ді Сант-Агата на ІХ Конференції Послів у Римі). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. № 1. С. 30–35.
10. Пономаренко О.В. Архітектоніка сучасного дипломатичного дискурсу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*, Київ, 2020. Вип. 1(52). С. 42–46.
11. Пономаренко О.В. Інтердискурсивність як провідна риса дипломатичного дискурсу (на матеріалі виступів Міністра закордонних справ Італії Дж. Терці ді Сант-Агата на ІХ Конференції Послів у Римі). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*, К. : ВПЦ Київський університет, 2014. Вип. 47. С. 30–35.
12. Пономаренко О.В., Задоріжна Н.І. Дипломатичний дискурс з людським обличчям: новітні тенденції розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Київ, 2022. Том 33 (72). № 5. Ч. 1. С. 243–248.

13. Романишин, Н. і Гузан, А. «Мовностилістичні особливості дискурсу у сфері дипломатії (на матеріалі промов політика Петра Порошенка та Президента України Володимира Зеленського)». *Молодий вчений*, 2021. 11 (99). С. 232–234. doi: 10.32839/2304-5809/2021-11-99-52. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3105/3075>. (Дата звернення: 27.07.2023).
14. Скрябіна В.Б. Лінгвістичні аспекти персуазивності в дипломатичному дискурсі. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 2018. Вип. 2. С. 265–274. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/irtpa_2018_2_26. (Дата звернення: 27.07.2023).
15. Федічев, О.Є. Структурно-семантичні та прагматичні аспекти промови професійного дипломата у сучасному китайськомовному дипломатичному дискурсі. *Китаєзнавчі дослідження*. 1 (Лип 2023), Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, ГО «Українська асоціація китаєзнавців» та ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». С. 113–124. DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2023.01.113>. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/243>. (Дата звернення: 27.07.2023).
16. Шаров О. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи (монографія). Київ, 2019. URL: http://niss.gov.ua/sites/default/files/201912/sharov_monografiya_ekonom_diplomatiya_print_new.pdf. (Дата звернення: 27.06.2023).
17. Яворська Г.П. Рібридна війна як дискурсивний конструкт. *Strategic priorities*, 2016. Р. 41–49. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/yavorskaya.pdf>. (Дата звернення: 27.10.2022).
18. Carvalho E. Diplomatic discourse. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/251227645_Diplomatic_Discourse. (Accessed: 29.10.2022).
19. Kickbusch, I., Lister, G., Told, M., Drager, N. (Eds.) *Global Health Diplomacy: Concepts, Issues, Actors, Instruments, Fora and Cases*. URL: <https://www.springer.com/gp/book/9781461454007>. (Accessed: 31.10.2022).
20. Kosovych O.V., Kotovska T.I., Kulyk S.A. Diplomatic communication. Discourse analysis. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Київ, 2022. Том 33 (72). № 1. Ч. 1. С. 156–160.

Ponomarenko O. V. THE LATEST DOMESTIC STUDIES OF DIPLOMATIC DISCOURSE: REVIEW OF LINGUISTIC PAPERS OF 2021–2023

The article is devoted to the analysis of theoretical and practical research on the topic of modern diplomatic discourse of various countries, the authors of which are Ukrainian scientists – linguists, philologists, linguists. The relevance of the set goal is determined by a number of factors, among which are significant not only those arising from the scope of our professional scientific interests, but also dictated by the recent stormy geopolitical events that significantly affected the spheres of politics, diplomacy, economy, international relations, both of Ukrainians and of the civilized world community in the whole. These changes were reflected in speech interactions – without exaggeration – of all citizens, as well as diplomats and politicians. In particular, the lexicon of society members has expanded significantly due to typical units of military, medical, economic, ecological, and technical discourses. Some lexical units developed secondary meanings or even acquired new ones – as a reaction to the need to quickly fill language lacunae. Compression, abbreviation, internationalization, jargonisms, figurative language, etc. this is a far from complete list of updated and promising topics for professional (linguistic) research. However, any thorough study of the outlined topics will involve an analysis of previous work, a critical review of fundamental works, evidence of awareness of the latest conclusions of contemporaries and views on the future. Until now, according to tradition, among the “pillars” of linguistic thought, scientists from post-Soviet countries were mentioned, regardless of their current national belonging. Since the use of such an approach is not always considered politically correct, the purpose of writing this article is to visualize the significant achievements of compatriots, on which it is appropriate to rely on those who will professionally focus on diplomatic, political, social and related discourses already in the second quarter of the 21st century.

Key words: diplomatic discourse, modern domestic (=Ukrainian) research, definitions and conclusions.